Ministerul Educaţiei şi Cercetării

Limba și literatura română

Marin Iancu
Ion Bălu
Rodica Lăzărescu

Manual pentru clasa a X-a

CORINT

Manualul a fost aprobat de Ministerul Educației și Cercetării cu Ordinul nr. 3787 din 05.04.2005.

Contribuția autorilor la realizarea acestui manual:

Literatură:

Prof. univ. dr. **Ion Bălu**, Universitatea Ploiești.

A publicat numeroase lucrări, dintre care amintim: *Opera lui G. Călinescu. Eseu despre etapele creației*, 1971; *Cezar Petrescu*, 1972; *G. Călinescu. Bibliografie*, 1975; *Marin Preda*, 1976; *Viața lui G. Călinescu*, 1981; *Nostalgia absolutului*, 1981; *Nicolae Labiș*, 1984; *Lucian Blaga*, 1986; *Viața lui Ion Creangă*, 1990; *Viața lui Lucian Blaga*, vol. I, 1995; *Introducere în universul liricii argheziene*, 2000; *Ioan Alexandru*, 2003.

Prof. dr. **Marin Iancu**, membru al Uniunii Scriitorilor din România, Liceul bilingv „G. Coșbuc” București.

Elemente de comunicare și limbă:

Prof. dr. **Rodica Lăzărescu**, Liceul Teoretic „Ion Creangă” București.

Referenți:

Prof. univ. dr. **N. Georgescu**, Decan al Facultății de Litere, Universitatea „Hyperion” București.
Prof. dr. **Gheorghe Lăzărescu**, Colegiul Național „Sf. Sava” București.

Redactor: **G. Moldoveanu**
Tehnoredactare și procesare computerizată: **Daniela Diaconescu**
Coperta: **Walter Riess**
Selecția ilustrațiilor: **Liana Filimon**

Editura CORINT

Redacția și administrația:
Str. Mihai Eminescu nr. 54 A,
sector 1, București
Tel.: 021.319.47.97;
tel./fax: 021.319.48.20

Difuzarea:
Calea Plevnei nr. 145, sector 6, cod poștal 060012, București
Tel.: 021.319.88.22, 021.319.88.33
Mobil: 0748.808.083, 0758.225.443
Fax: 021.310.15.30, 021.319.88.66
E mail: vanzari@edituracorint.ro
Magazin virtual: www.grupulcorint.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MARIN, IANCU
Limba și literatura română : manual pentru clasa a X-a / Marin Iancu, Ion Bălu, Rodica Lăzărescu. - București : Corint, 2008
ISBN 978-973-135-306-7

I. Lăzărescu, Rodica
II. Bălu, Ion

821.135.1.09(075.35)

ISBN: 978-973-135-306-7

Tiparul executat la: FED PRINT S.A.

CUPRINS

„OGLINDIRE A VIEŢII ÎN MODURI FABULOASE”

Ion Creangă
(1839-1889)

Povestea lui Harap-Alb
(fragmente)

Mai merge el cât merge şi când, la poalele unui codru, numai iaca ce vede o dihanie de om, care se pârpălea pe lângă un foc de douăzeci şi patru de stânjini de lemne şi tot atunci striga, cât îi lua gura, că moare de frig. Şi-apoi, afară de aceasta, omul acela era ceva de spăriet; avea nişte urechi clăpăuge şi nişte buzoaie groase şi dăbălăzate. Şi când sufla cu dânsele, cea de deasupra se răsfrângea în sus peste scăfârlia capului, iar cea de dedesubt atârna în jos, de-i acoperea pântecele. Şi, ori pe ce se oprea suflarea lui, se punea promoroaca mai groasă de-o palmă. Nu era chip să te apropii de dânsul, că aşa tremura de tare, de parcă-l zghihuia dracul. Şi dac-ar fi tremurat numai el, ce ţi-ar fi fost? Dar toată suflarea şi făptura de prinprejur îi ţineau hangul: vântul gemea ca un nebun, copacii din pădure se văicărau, petrele ţipau, vreascurile ţiuiau şi chiar lemnele de pe foc pocneau de ger. Iară veveriţele, găvozdite una peste alta în scorburi de copaci, suflau în unghii şi plângeau în pumni, blăstemându-şi ceasul în care s-au născut. Mă rog, foc de ger era: ce să vă spun mai mult! Harap-Alb, numai o ţâră cât a stat de s-a uitat, a făcut ţurţuri la gură şi, neputându-şi stăpâni râsul, zise cu mirare:

– Multe mai vede omul acesta cât trăieşte! Măi tartorule, nu mânca haram şi spune drept, tu eşti Gerilă! Aşă-i că taci?... Tu trebuie să fii, pentru că şi focul îngheaţă lângă tine, de arzuliu ce eşti.

– Râzi tu, râzi, Harap-Alb, zise atunci Gerilă tremurând, dar, unde mergi, fără de mine n-ai să poţi face nimica.

– Hai şi tu cu mine, dacă vrei, zise Harap-Alb; de-abia te-i mai încălzi mergând la drum, căci nu e bine când stai locului.

Gerilă atunci se iè cu Harap-Alb şi pornesc împreună. Şi mergând ei o bucată înainte, Harap-Alb vede altă drăcărie şi mai mare: o namilă de om mânca brazdele de pe urma a 24 de pluguri şi tot atunci striga în gura mare că crapă de foame.

– Ei, apoi să nu bufneşti de râs? zise Harap-Alb. Măi, măi, măi! câ multe-ţi mai văd ochii! Pesemne c-aista-i Flămânzilă, foametea, sac fără fund sau cine mai ştie ce pricopseală a fi, de nu-l mai poate sătura nici pământul.

– Râzi tu, râzi, Harap-Alb, zise atunci Flămânzilă, dar, unde mergeţi voi, fără de mine n-aveţi să puteţi face nici o ispravă.

– Dacă-i aşa, hai şi tu cu noi, zise Harap-Alb, că doar n-am a te duce în spinare.

Flămânzilă atunci se iè după Harap-Alb şi pornesc tustrei înainte. Şi mai mergând ei o postată, numai iaca Harap-Alb vede altă minunăţie şi mai mare: o arătare de om băuse apa de la 24 de iazuri şi o gârlă pe care umblau numai 500 de mori şi tot atunci striga în gura mare că se usucă de sete.

– Măi, da' al dracului onànie de om e şi acesta! zise Harap-Alb. Grozav burdăhan şi nesăţios gâtlej, de nu pot să-i potolească setea nici izvoarele pământului; mare ghiol de apă trebuie să fie în maţele lui! Se vede că acesta-i prăpădenia apelor, vestitul Setilă, fiul Secetei, născut în zodia răţelor şi împodobit cu darul suptului.

– Râzi tu, râzi, Harap-Alb, zise atunci Setilă, căruia începu a-i țâșni apa pe nări și pe urechi, ca pe niște lăptoace de mori, dar, unde vă duceți voi, fără de mine degeaba vă duceți.

– Hai și tu cu noi, dacă vrei, zise Harap-Alb; de-abia nu te-i mai linciuri atâta în cele ape, îi scăpa de blăstemul broaștelor și-i da răgaz morilor să umble, că destul ți-ai făcut mendrele până acum. Ce, Doamne iartă-mă, îi face broaște în pântece de atâta apă!

Setilă atunci se iè după Harap-Alb și pornesc tuspatru înainte. Și mai mergând ei o bucată, numai iaca ce vede Harap-Alb altă minunăție și mai minunată: o schimonositură de om avea în frunte numai un ochiu, mare cât o sită, și, când îl deschidea, nu vedea nimica; da chior peste ce apuca. Iară când îl ținea închis, dar fie zi, dar fie noapte, spunea că vede cu dânsul și în măruntaiele pământului. [...]

Harap-Alb atunci se bate cu mâna peste gură și zice:

– Doamne ferește de omul nebun, că tare-i de jălit, sărmanul! Pe de-o parte îți vine a râde și pe de alta îți vine a-l plânge. Dar se vede că așa l-a lăsat Dumnezeu. Poate că acesta-i vestitul Ochilă, frate cu Orbilă, văr primare cu Chiorilă, nepot de soră lui Pândilă, din sat de la Chitilă, peste drum de Nimerilă. Ori din târg de la Să-l-cați, megieș cu Căutați și de urmă nu-i mai dați. Mă rog, unu-i Ochilă pe fața pământului, care vede toate și pe toți altfel de cum vede lumea cealaltă; numai pe sine nu se vede cât e de frumușel. Parcă-i un boț, chilimboț boțit, în frunte cu un ochiu, numai să nu fie de diochiu!

– Râzi tu, râzi, Harap-Alb, zise atunci Ochilă, uitându-se închiorchioșat, dar, unde te duci, fără de mine rău are să-ți cadă. Fata împăratului Roș nu se capătă așa de lesne cum crezi tu. Din gardul Oancei ți-a da-o împăratul, dacă n-oiu fi și eu pe-acolo.

– Hai și tu cu noi, dacă vrei, zise Harap-Alb, că doar n-avem a te duce de mână, ca pe un orb.

Ochilă atunci se iè și el după Harap-Alb și pornesc tuscinci înainte. Și mai mergând ei o bucată, numai iaca ce vede Harap-Alb altă bâzdâganie și mai și: o pocitanie de om umbla cu arcul după vânat paseri. Ș-apoi, chitiți că numai în arc se închia tot meșteșugul și puterea omului aceluia? Ți-ai găsit! Avea un meșteșug mai drăcos și o putere mai pe sus decât își poate dracul închipui: când voia, așa se lățea de tare, de cuprindea pământul în brațe. Și altă dată, așa se deșira și se lungea de grozav, de ajungea cu mâna la lună, la stele, la soare și cât voia de sus. Și dacă se întâmpla să nu nimerească paserile cu săgeata, ele tot nu scăpau de dânsul; ți le prindea cu mâna din zbor, le răsucea gâtul cu ciudă și apoi le mânca așa, crude, cu pene cu tot. Chiar atunci avea un vrav de paseri dinainte și ospăta dintr-însele cu lăcomie, ca un vultan hămisit. Harap-Alb, cuprins de mirare, zise:

– Dar oare pe acesta cum mama dracului l-a mai chemând?!

– Zi-i pe nume, să ți-l spun, răspunse atunci Ochilă, zâmbind pe sub mustețe.

– Dar te mai duce capul ca să-l botezi? Să-i zici Păsărilă... nu greșești; să-i zici Lățilă... nici atâta; să-i zici Lungilă... asemene; să-i zici Păsări-Lăți-Lungilă mi se pare că e mai potrivit cu năravul și apucăturile lui, zise Harap-Alb, înduioșat de mila bietelor paseri. Se vede că acesta-i vestitul Păsări-Lăți-Lungilă, fiul săgetătorului și nepotul arcașului; brâul pământului și scara ceriului; ciuma zburătoarelor și spaima oamenilor, că altfel nu te pricepi cum să-i mai zici.

– Râzi tu de mine, râzi, Harap-Alb, zise atunci Păsări-Lăți-Lungilă, dar mai bine ar fi să râzi de tine, căci nu știi ce păcat te paște. Chitești că fata împăratului Roș numai așa se capătă? Poate n-ai știință ce vidmă de fată e aceea: când vrè, se face pasere măiastră, îți arată coada, și ie-i urma dacă poți! De n-a fi și unul ca mine pe-acolo, degeaba vă mai bateți picioarele ducându-vă.

– Hai și tu cu noi, dacă vrei, zise atunci Harap-Alb; de-abia mi-i lua pe Gerilă de țuluc și l-îi purta cu nasul pe la soare, doar s-a încălzi câtuși decât și n-a mai clănțăni atâta din măsele, ca un cocostârc de cei bătrânicioși, că parcă mă strânge în spate când îl văd așa. [...]

Amu Harap-Alb și cu ai săi mai merg ei cât merg și, într-o târzie vreme, ajung la împărăție, Dumnezeu să ne ție, ca cuvântul din poveste, înainte mult mai este. Și cum ajung, o dată întră în ogradă, tusșase, Harap-Alb înainte și ceilalți în urmă, care de care mai chipos și mai îmbrăcat, de se târâiau ațele și curgeau oghelele după dânșii, parcă era oastea lui Papuc Hogea Hogegarul. Și atunci, Harap-Alb se și înfățișază înaintea împăratului Roș, spunându-i de unde, cum, cine și pentru ce anume au venit. Împăratului i-a fost de-a mirarea, văzând că niște golani au asemenea îndrăzneală, de vin cu nerușinare să-i ceară fata, fie din partea oricui ar fi. Dar, nevoind a le strica inima, nu le spune nici da, nici ba, ci le dă răspuns ca să rămâie peste noapte acolo, și până mâne dimineață s-a mai gândi el ce trebuie să facă... Și pe altă parte, împăratul o dată cheamă în taină pe un credincios al său și dă poruncă să-i culce în casa cea de aramă înfocată, ca să doarmă pentru veșnicie, după cum pățise și alți pețitori, poate mai ceva decât aceștia.

Atunci credinciosul împăratului se duce răpede și dă foc casei celei de aramă pe dedesupt, cu 24 de stânjini de lemne, de se face casa roșă cum e jăraticul. Apoi, cum înserează, vine și poftește pe oaspeți la culcare. Gerilă atunci, năzdrăvan cum era el, cheamă pe tovarășii săi deoparte și le zice încetișor:

– Măi, nu cumva să vă împingă *Mititelul* să întrați înaintea mea unde ne-a duce omul țapului celui roș, că nu mai ajungeți să vedeți ziua de mâne. Doar unu-i împăratul Roș, vestit prin meleagurile aceste pentru bunătatea lui cea nepomenită și milostivirea lui cea neauzită. Îl știu eu cât e de primitor și de

darnic la spatele altora. Numai de nu i-ar muri mulţi înainte! să trăiască trei zile cu cea de-alaltaieri! D-apoi fetişoara lui; a zis dracul şi s-a făcut: bucăţică ruptă tată-său în picioare, ba încă şi mai şi. Vorba ceea: „Capra sare masa, şi iada sare casa.“ Dar las'că ş-au găsit ei omul. De nu le-oiu veni eu de hac în astă noapte, nici mama dracului nu le mai vine! [...]

Şi odată pornesc ei, teleap, teleap, teleap! Şi, cum ajung în dreptul uşei, se opresc puţin. Atunci Gerilă suflă de trei ori cu buzişoarele sale cele iscusite şi casa rămâne nici fierbinte, nici rece, cum e mai bine de dormit într-însa. Apoi întră cu toţii înlăuntru, se tologeşte care unde apucă, şi tac mă cheamă. Iară credinciosul împăratului, încuind uşa pe dinafară cu răpegiune, le zice cu răutate:

– Las', că v-am găsit eu ac de cojoc! De-acum dormiţi, dormire-aţi somnul cel de veci, că v-am aşternut eu bine! Vă veţi face voi scrum până mâne-dimineaţă.

Apoi îi lasă şi el se duce 'n treaba lui. Dar Harap-Alb şi cu ai săi nici nu bindiseau de asta; ei, cum au dat de căldurică, pe loc li s-au muiet ciolanele şi au început a se întinde şi a se hârjoni în ciuda fetei împăratului Roş. Ba încă Gerilă se întindea de căldură, de-i treceau genunchele de gură. Şi hojma morocănea pe ceilalţi, zicând:

– Numai din pricina voastră am răcit casa; căci pentru mine era numai bună, cum era. Dar aşa păţeşti dacă te iei cu nişte bicisnici. Las', că v-a mai păli el berechetul acesta de altă dată! Ştii că are haz şi asta? Voi să vă lăfăiţi şi să huzuriţi de căldură, iară eu să crăp de frig.

(Ion Creangă, *Poveşti, amintiri, povestiri*. Ed. îngrijită şi repere istorico-literare alcătuite de Iorgu Iordan şi Elisabeta Brâncuş, Ed. Minerva, Bucureşti, 1978, Patrimoniu)

Consideraţii generale

Sub raportul viziunii epice atât de originale, al bogăţiei imagistice şi al diversităţii stilistice, *Povestea lui Harap-Alb* reprezintă un moment de apogeu în creaţia artistică a lui Ion Creangă.

Publicat în revista *Convorbiri literare* în numărul din 1 septembrie 1877, basmul cult *Povestea lui Harap-Alb* confirmă existenţa unui *fenomen original de sintetizare* a componentelor esenţiale ale literaturii române, a potenţialului expresiv al limbii.

Ideea va fi consolidată de afirmaţia lui Tudor Vianu, după care „în Ion Creangă poporul a devenit artist suveran”. El nu e un simplu rapsod popular, ci „unul din cei mai desăvârşiţi artişti literari români”.

Episoadele basmului se înlănţuie armonios într-un tot unitar, cu o compoziţie clară şi firească. Fabulosul se împleteşte cu realul, eliminându-se aproape complet miraculosul şi irealitatea atât de prezente în basme. Permanent, autorul evocă o lume ţărănească autentică, dându-i o tentă picturală de fabulos popular, stilizând-o cu mijloacele proprii basmului.

Ca desfăşurare a evenimentelor, *Povestea lui Harap-Alb* reprezintă în proporţii de epopee istoria unor probe de curaj pe care trebuie să le treacă un tânăr pentru a izbândi în viaţă.

Construit pe schema unui roman cavaleresc medieval, basmul *Povestea lui Harap Alb* se înfăţişează astfel ca o naraţiune obiectivă, dominant epică, în care accentul cade pe întâmplările eroului (istoria maturizării unui tânăr). „Eroul trebuie să ajungă împărat, pe treapta plenitudinii sale umane, nu înainte de a dovedi că a acumulat destulă experienţă de viaţă. Aceasta nu se dobândeşte pe căi netede, ci mai degrabă parcurge un traseu cu denivelări tensionate.” (Constantin Trandafir)

Peripeţiile eroilor, drumurile lor sunt lecţii fundamentale de viaţă, în urma cărora ies edificaţi, proiectaţi calitativ pe o orbită superioară a devenirii lor.

Întâmplările lui Harap-Alb sunt tot atâtea „explorări în lumea misterului existenţial, pe care eroul şi-l însuşeşte treptat, o dată cu depăşirea fiecărui stadiu cucerit”. (Marin Mincu)

Profund cunoscător al folclorului nostru şi neîntrecut până astăzi în ordinea adâncimii interpretative a literaturii populare, Creangă nu se prezintă în ipostaza unui culegător de folclor sau prelucrător de poveşti populare, în felul lui Slavici, de exemplu. El este, înainte de toate, un artist care oferă povestirii o aureolă inefabilă, devenind, cum susţine G. Călinescu, „un mare prozator”. Adânc original în lucrările sale, Creangă dovedeşte o bună cunoaştere a creaţiei populare, a realităţilor ţărăneşti. Autorul lui *Harap-Alb* reprezintă scriitorul care a trăit permanent ca un „rural autentic” (Tudor Vianu), a înţeles întregul spectacol feeric al lumii şi l-a interpretat aşa cum numai marii artişti sunt capabili s-o facă. Din opera lui se desprinde o înţelepciune ţărănească asupra lumii, convins fiind de unele inconveniente ale perfecţiunii omeneşti, pe care însă le priveşte din două perspective (real şi fantastic) şi prin două forme de observaţie, umorul şi ironia.

TEXT ŞI INTERPRETARE

Proza narativă (I)
Caracteristicile prozei epice la nivelul textului

1. **Timpul** şi **spaţiul**: exprimă ordinea şi durata evenimentelor; localizează acţiunea; pot avea valoare simbolică.

2. **Subiectul** („acţiunea"): întreaga succesiune a faptelor şi întâmplărilor care formează conţinutul operei literare; presupune existenţa unei singure acţiuni sau a mai multor acţiuni.

În structura subiectului se pot identifica mai multe **momente principale**:

a) **Expoziţiunea**: partea de început a acţiunii, în care se precizează locul, timpul şi împrejurările în care se desfăşoară subiectul.

b) **Intriga**: momentul în care se declanşează conflictul principal al operei literare epice şi în care acţiunea capătă o anume direcţie.

c) **Desfăşurarea acţiunii:** totalitatea întâmplărilor şi evenimentelor care formează succesiunea epică imaginată de scriitor.

d) **Punctul culminant:** momentul în care tensiunea creată între personajele operei atinge pragul cel mai înalt.

e) **Deznodământul:** finalul acţiunii, soluţia pe care o oferă autorul pentru rezolvarea conflictului declanşat prin intrigă.

f) **Conflictul**: elementul esenţial care determină desfăşurarea acţiunii; constă în opoziţia, dezacordul dintre două sau mai multe personaje sau în tendinţele contradictorii ale aceluiaşi individ. Este declanşat prin *intrigă* şi soluţionat prin *deznodământ*.

• După locul pe care îl ocupă:
a) *conflict principal*;
b) *conflict secundar.*

• După planul în care are loc:
a) *conflict interior* (*psihologic*): în sufletul unui personaj;
b) *conflict exterior*: antrenează două sau mai multe personaje prin opoziţii în plan erotic, familial, social, politic, spiritual etc.

• **Conflictul** se bifurcă, devenind: a) *major*; b) *secundar*, intensificând dramatismul operei literare.

• Structurată pe episoade, acţiunea din *Povestea lui Harap-Alb* respectă schemele epicii populare.

Cadrul subiectiv: timpul şi spaţiul întâmplării

1. Relataţi subiectul operei literare *Povestea lui Harap-Alb* de Ion Creangă.

2. Menţionaţi spaţiul în care se petrece acţiunea din *Povestea lui Harap-Alb* de Ion Creangă, insistând asupra semnificaţiei acestei coordonate simbolice.

3. Demonstraţi, cu exemple din text, valoarea simbolică a indiciilor privind timpul.

4. *Povestea lui Harap-Alb* evocă o lume autentic rurală, căreia autorul îi oferă o tentă picturală de factură populară.

Selectaţi din basmul *Povestea lui Harap-Alb* elementele ce creează lumea autentic ţărănească, aspecte în măsură să completeze imaginea universului rural din *Amintiri din copilărie*.

5. „Nu există nici un basm în care elementele pur fantastice să apară izolat. În mod aproape constant, acţiunea «basmelor» se declanşează într-un cadru real şi reclamă împrejurări verosimile." (Constantin Noica)

Argumentaţi, cu elemente din text, natura reală sau fantastică a spaţiului în care se petrece acţiunea din fiecare secvenţă.

Ilustraţie de Walter Riess

Genul epic
Structuri şi organizări specifice

Genul literar. Concept fundamental al teoriei literare, denumind un anumit tip de creaţie în proză sau versuri care asociază operele literare pe baza elementelor comune de:

a) *structură*;
b) *tehnică artistică*;
c) *reflectare a poziţiei autorului.*

Se disting trei genuri literare: *epic*, *liric* şi *dramatic*.

Genul epic prezintă indirect, subiectiv sau obiectiv, poziţia autorului prin nararea acţiunilor unor personaje.

• Genul epic include totalitatea literaturii de tip narativ, având ca moduri de expunere dominante naraţiunea şi descrierea, dar şi dialogul sau monologul.

• **Modurile de expunere**: mijloace prin care scriitorul comunică viziunea sa asupra lumii, trăirile şi sentimentele sale în faţa realităţii umane şi naturale.

În funcţie de scopul reprezentării, se disting trei moduri de expunere:

1) ***descrierea*** — axată pe *imagine* (vizuală, auditivă etc.);
2) ***naraţiunea*** — concentrată pe *fapte*, *evenimente*, *întâmplări*;
3) ***dialogul*** — centrat pe *vorbire*.

• Modurile de expunere sunt asociate, de regulă, genurilor literare. Descrierea corespunde genului liric, naraţiunea celui epic, iar dialogul genului dramatic.

• Modurile de expunere pot coexista în cadrul uneia şi aceleiaşi opere, apartenenţa la gen fiind marcată de ponderea unuia sau a altuia dintre moduri, ca şi de alte considerente de conţinut sau formale.

• **Naraţiunea** este un tip de text care înfăţişează acţiuni reale/fictive atribuite unor personaje şi relatate de un narator.

EPICUL
- **popular**:
  - **oral**:
    - A. **în versuri**
      – balada
      – legenda
    - B. **în proză**
      – basmul
      – legenda
      – snoava
    - (reprezintă surse pentru literatura cultă)
  - **scris**: **Cărţile populare** (*Alexandria*, *Esopia*)
- **cult**:
  - a) **în versuri**
    – fabula
    – poemul
    – epopeea
  - b) **în proză**
    – schiţa
    – povestirea
    – nuvela
    – romanul

Construcţia subiectului

1. Delimitaţi pe episoade distincte acţiunea din *Povestea lui Harap-Alb* de Ion Creangă. Aveţi în vedere, în acest sens, următoarele părţi ale naraţiunii:
• *proba curajului celor trei feciori de împărat şi plecarea celui mai mic dintre fraţi spre împărăţia unchiului său*; • *întâlnirea cu Spânul*; • *sosirea la curtea lui Verde-Împărat*; • *episodul cu sălăţile din grădina ursului*; • *confruntarea cu cerbul înstelat*; • *plecarea spre împărăţia lui Roş-Împărat*; • *întâlnirea cu cei cinci năzdrăvani*; • *supunerea eroului la cele şase probe şi cucerirea fetei de împărat*; • *reîntoarcerea la Verde-Împărat*; • *pedepsirea vicleanului trădător*; • *nunta celor doi tineri.*
2. Numiţi întâmplarea care reprezintă intriga operei literare *Povestea lui Harap-Alb* de Ion Creangă.
3. Precizaţi natura conflictului dintre următoarele serii de personaje:
a) împărat şi fiii săi;
b) Spân şi Harap-Alb;
c) grupul lui Harap-Alb şi împăratul Roş.
4. Evidenţiaţi natura morală a conflictelor existente.
5. Comentaţi deznodământul, insistând asupra semnificaţiei acestuia în scenariul naraţiunii *Povestea lui Harap-Alb* de Ion Creangă.
6. Desprindeţi mesajul pe care îl sugerează această naraţiune.
7. Precizaţi şi comentaţi atitudinea naratorului faţă de evenimente.
8. Demonstraţi, într-o compunere de maximum o pagină, că opera literară studiată aparţine genului epic.

Acţiune şi semnificaţie

1. Comentaţi semnificaţia simbolică a probelor la care împăratul Roş îl supune pe Harap-Alb (e găzduit în casa-de-aramă; i se cere să înghită 12 harabale de pâine, 12 ialoviţe fripte şi 12 buţi pline cu vin; este solicitat să aleagă o mierţă de mac de una de nisip; i se cere să o păzească pe fata împăratului, iar apoi să o deosebească de fata adoptivă).
2. Susţineţi, într-o dezbatere, că basmul *Povestea lui Harap-Alb* conţine un *scenariu al iniţierii* eroului în scopul purificării morale (Vasile Lovinescu), spre înţelegerea marilor sensuri ale existenţei. Numiţi şi alte basme în care feciorul de împărat este nevoit să pornească la drum, fiind supus unei serii întregi de încercări.

Proza fantastică (I)

• Fantasticul este un produs al fanteziei ca principiu de creaţie, opus mimesis-ului. În basme, fantasticul este de tip miraculos. Fiinţele şi obiectele au caracteristici supranaturale. Legile naturale sunt încălcate, spaţiul şi timpul funcţionează după alte principii decât cele cunoscute în realitate.

• În *basmul popular*, fantasticul este antropomorfizat; personajele fabuloase, supranaturale, se comportă în general ca oamenii, însă umanizarea lor este convenţională.

• În *literatura cultă,* fantasticul este adaptat estetic.

Această particularitate a fantasticului se numeşte *localizarea fantasticului*.

• Dominată de imaginaţie, ireal, straniu şi insolit, *proza fantastică* respinge sau contrazice explicaţiile, motivaţiile sau întreaga logică a realului.

• Proza fantastică se distinge în categoria creaţiilor literare epice prin posibilitatea de a crea universuri ale posibilului nelimitat, prin ruptura faţă de:

a) *realitate* şi *raţional*;

b) *timpul cronologic* (în succesiunea: *trecut*, *prezent* şi *viitor*);

c) *spaţiul real, concret, localizabil*.

• Proza fantastică poate dezvolta sau asocia elemente prin care se depăşesc limitele realului (*supranaturale* şi *miraculoase*) sau se deformează realul (*fabuloase*). Aceste elemente specifice se pot manifesta la toate nivelurile textului:

a) *teme şi motive*: călătoria (dincolo de limite: în gând, în rai sau în iad etc.);

b) *acţiuni şi personaje* (sfinţi; draci veniţi pe pământ; fiinţe himerice, animale/obiecte personificate).

• *Proza fantastică* are în literatura română o bogată tradiţie, atât în literatura cultă, cât şi în literatura populară.

• **Fantastic** (lat. *phantasma* = „fantomă”, „plăsmuire”). Fenomene, întâmplări create şi plăsmuite de imaginaţie, care nu pot exista ca atare în realitate; fantezie (imaginaţie creatoare).

• **Miraculos.** Produs printr-un miracol; uluitor; totalitatea elementelor supranaturale din basme şi legende.

• **Supranaturalul.** Care pare mai presus de forţele şi legile naturii; în afara naturii, a lumii reale; miraculos, fantastic.

Elemente fantastice
Semnificaţiile simbolice ale basmului

1. Demonstraţi, prin cel puţin trei argumente, că *Povestea lui Harap-Alb* este un text de ficţiune.

2. Organizaţi o dezbatere în care să demonstraţi prin ce se deosebeşte textul studiat de un text obişnuit în proză.

3. Selectaţi din naraţiunea *Povestea lui Harap-Alb* cel puţin câte două întâmplări reale şi fantastice.

4. Identificaţi, în fragmentele reproduse în manual, personajele care reprezintă forţele binelui şi forţele răului.

5. Identificaţi în basm fiinţele cu însuşiri supranaturale şi animalele sau păsările care îl ajută pe erou.

6. Povestiţi, pe scurt, o întâmplare prin care un personaj din basmul *Povestea lui Harap-Alb* îşi dovedeşte calităţile supranaturale.

7. Evidenţiaţi însuşirile prin care eroul îşi evidenţiază caracterul de excepţie.

8. Selectaţi, din structura basmului *Povestea lui Harap-Alb*, elementele prin care se conturează o altfel de lume decât cea reală, obişnuită.

9. Recitiţi începutul basmului *Povestea lui Harap-Alb*. Transcrieţi pe caietele de clasă *formula iniţială*. Daţi exemple de alte tipuri de formule întâlnite de voi în basmele studiate (*formule mediane* şi *formule finale* sau *de încheiere*).

Viziunea fantastică

1. Elaboraţi o compunere în care să argumentaţi cum de este posibil ca Harap-Alb să învingă în toate încercările la care a fost supus.

2. Descoperiţi, în textul literar *Povestea lui Harap-Alb*, fragmente de text din care să rezulte că, în viziunea populară, omul dobândeşte, din confruntarea cu complicaţiile vieţii, o scară a valorilor umane.

3. Selectaţi, din *Povestea lui Harap-Alb,* scenele ce se definesc prin spectaculozitate şi sunt menite să ilustreze materia propriu-zisă a basmului (*deghizări*, *travestiuri*, *măşti*, *schimbări de roluri*). De exemplu: craiul se îmbracă în piele de urs, Spânul apare de trei ori în calea crăişorului şi tot de atâtea ori cu o altă înfăţişare, fata de împărat se transformă în pasăre.

4. Povestiţi cel puţin două dintre întâmplările ale căror eroi sunt cei cinci „monştri simpatici” (G. Călinescu).

5. Demonstraţi că acest text aparţine prozei narative fantastice.

BASMUL (v.sl. *basni* = „născocire, scornire”). Termenul desemnează o specie fundamentală a epicii populare şi culte, de obicei în proză, în care personajele, înzestrate cu puteri supranaturale, traversează întâmplări fantastice, forţele binelui învingându-le pe cele ale răului pentru afirmarea adevărului şi dreptăţii.

• *Basmul cult* se defineşte prin prelucrarea structurilor populare ale speciei în cadrul unor opere originale, în care elementele folclorice caracteristice speciei se asociază celor proprii operei unui scriitor. În plus, în basmul cult se pune mai mult accent pe atmosferă sau pe dimensiunea interioară a personajelor.

• Autorul basmului cult este cunoscut, cel al basmului popular nu ne este cunoscut.

• **Basmul cult** are unicitatea proprie literaturii scrise; exprimă *viziunea autorului*, care interpretează creator reperele basmului. Basmele pot fi: a) *fantastice* (dominate de elemente supranaturale); b) *nuvelistice* (mai apropiate de elementele concrete, reale; c) *animaliere* (au ca protagonişti animalele şi prezintă un caracter alegoric).

• Basmul construieşte o lume neobişnuită, ordonată după logica *fantasticului,* opusă celei *cotidiene,* reale.

Personajul literar (I)

• **Personajul** (fr. *personage*, lat. *persona* = rol, mască de teatru, actor) este fiinţa ori elementul personificat implicat direct ca „actor” în desfăşurarea întâmplărilor relatate într-o operă literară; reflectă (indirect) poziţia autorului.

Personajele pot fi încadrate tipologic:

a) După locul pe care îl ocupă în structura generală a operei, sunt cunoscute următoarele personaje: • *principale* (eroi, protagonişti); • *secundare;* • *episodice.*

b) Din punctul de vedere al raporturilor cu realitatea, întâlnim personaje: • *fantastice* (valoarea reliefării supranaturale); • *legendare* (valoare mitizantă); • *istorice* (valoare evocatoare; cu existenţă istorică evocatoare); • *alegorice* (valoare simbolică).

c) După modul în care sunt constituite, se disting personaje: • *individuale;* • *colective;* • *pozitive;* • *negative*.

d) Din punctul de vedere al complexităţii se disting: • *caractere* (construite pe o singură trăsătură psihologică; au valoare general-umană şi atemporală); • *tipuri* (personaje complexe, care asociază trăsăturile individuale cu caracterele specifice clasei/categoriei sociale căreia îi aparţin); sunt strict încadrate în timp/spaţiu.

e) Din punctul de vedere al relaţiilor dintre ele, personajele sunt: • *antagoniste*; • *complementare*.

Personajul antagonist este construit prin antiteză faţă de personajul principal sau faţă de alte personaje.

Ilustrație de Roni Noel

Personajele Protagonist şi antagonist

1. Grupaţi pe serii (principale, secundare şi episodice) personajele din opera literară *Povestea lui Harap-Alb,* evidenţiind valorile morale pe care acestea le reprezintă.

2. În drum spre împăratul Roş, Harap-Alb dobândeşte recunoştinţa furnicilor, pe care le cruţă la trecerea podului, şi a albinelor, pe care le ajută cu dragoste de gospodar. Apoi i se alătură cei cinci însoţitori: Ochilă, Setilă, Flămânzilă, Gerilă, Păsări-Lăţi-Lungilă. Precizaţi cât de hotărâtoare este prezenţa acestui grup în desfăşurarea acţiunilor în care este implicat eroul basmului studiat.

3. Precizaţi figura de stil dominantă în prezentarea:

a) *reginei albinelor*, *a calului năzdrăvan*;
b) *a uriaşilor: Setilă, Gerilă, Ochilă*;
c) *a bătrânei cerşetoare şi a Sfintei Duminici*.

4. Dincolo de trăsăturile fizice hiperbolizate şi îngroşate, uneori, caricatural, basmul lui Ion Creangă ilustrează natura umană a personajelor:

• Gerilă este „*o dihanie de om*”;
• Flămânzilă: „*o namilă de om*”;
• Setilă: „*o arătare de om*”;
• Păsări-Lăţi-Lungilă: „*o pocitanie de om*”.

Caracterizaţi, la alegere, un personaj prezentat în basmul *Povestea lui Harap-Alb* prin una din modalităţile următoare: *descriere directă, acţiune, opinia altor personaje, dialog*.

5. Protagonistul basmului *Povestea lui Harap-Alb* este prezent în structura întregii naraţiunii ca erou exemplar. Aduceţi cel puţin două argumente cu ajutorul cărora să ilustraţi această idee.

• Personajul care întruneşte într-un mod sugestiv caracterul esenţial al indivizilor dintr-o anumită categorie pe care o reprezintă se numeşte *tip*. De exemplu, Spânul este *tipul impostorului*.

• Personajele sunt selectate din *lumea reală*.

• Adversarii sunt, de obicei, personaje supranaturale, cu o putere fizică neobişnuită, reprezentând forţele răului. Pentru a ieşi biruitor din confruntarea cu aceste întruchipări monstruoase, eroului din basm i se alătură personaje din *lumea reală* (cal, albină, peşte etc.) sau *personaje fantastice* (Ochilă, Flămânzilă, Sfarmă-Piatră, Sfânta Duminică).

• În confruntările sale cu forţele răului, eroul din basm foloseşte anumite *obiecte miraculoase* (perie, năframă, pieptene etc.) şi substanţe cu calităţi tămăduitoare (apa vie, apa dulce, apa moartă).

• Unele personaje au valoare de simbol. De exemplu, eroul din basm simbolizează curajul, binele, cinstea, adevărul şi generozitatea. Prin intermediul personajelor, scriitorii exprimă diverse atitudini şi sentimente. Personajele dau viaţă conţinutului unei opere literare.

Elementele ornamentale din paginile acestui manual sunt reproduse din prima ediţie a *Poesiilor* lui Mihai Eminescu.

Tipul literar al impostorului

1. Unele personaje din basmul *Povestea lui Harap-Alb* dezvăluie pe parcursul derulării acţiunii mai multe trăsături distincte şi reprezentative.

Evidenţiaţi, într-o dezbatere, trăsăturile esenţiale ale Spânului.

2. Daţi alte exemple de personaje, din literatura română şi universală, care ilustrează, printr-o serie de trăsături, tipul de impostor.

Semnificaţiile simbolice ale personajelor

1. Stabiliţi două personaje complementare, insistând asupra modului în care acestea dezvoltă aceeaşi semnificaţie simbolică.

2. Portretul este structurat în mod gradat în sfere simbolice reprezentative. Portretul complex: eroul este individualizat cu defecte şi calităţi (*portretul individului*, *portretul eroului*). Precizaţi trăsăturile dominante (fizice şi morale) ale lui Harap-Alb.

3. Realizaţi o succintă caracterizare a celor cinci „monştri simpatici” (G. Călinescu), identificând figurile de stil folosite pentru a construi portretele acestor personaje.

4. Identificaţi elementele esenţiale din portretele personajelor, în măsură să definească structura de basm a operei literare *Povestea lui Harap-Alb* de Ion Creangă.

5. O dată cu schimbarea rolurilor (*Harap-Alb* devenit *slugă*, iar *Spânul* ajuns *stăpân*), Spânul îl supune pe Harap-Alb la o serie de încercări. Faceţi observaţii asupra însuşirilor care îl ajută pe eroul basmului studiat să înfrunte cele mai dificile probe.

Basmul cult. Modalităţile narării şi personajele

• Din punct de vedere *compoziţional*, basmul cult respectă formal *clişeele* dezvoltate în basmul popular la toate nivelurile naraţiunii, depăşindu-le printr-o serie de elemente specifice. *Temele* şi *motivele* populare dobândesc semnificaţii proprii operei culte şi sunt abordate din perspectiva viziunii autorului.

• Basmul cult respectă tipologia şi funcţiile personajelor din basmul popular, adaptându-le la specificul operei culte, prin intermediul următoarelor procedee:

a) *nuanţarea sau modificarea semnificaţiei*. De exemplu, Făt-Frumos este, în basmul eminescian, fiinţa singuratică, eroul de excepţie pornit în căutarea absolutului şi nu doar flăcăul în călătoria iniţiatică (*Făt-Frumos din lacrimă*).

b) *construirea, în replică, de personaje caricaturale,* faţă de tipologia consacrată a modelului.

c) *introducerea personajelor* distincte faţă de tipologia basmului popular. De exemplu: împărătesele (*Piatra Piţigoiului* de T. Arghezi).

• Basmul cult amplifică psihologicul prin individualizarea personajelor în spiritul şi cu mijloacele proprii literaturii culte.

• La *nivelul acţiunii,* basmul cult poate dezvolta *conflicte interioare* puternice (drama exprimării adevărului şi a sacrificiului de sine).

• La *nivelul naraţiunii*, elementul evocator preia funcţiile din literatura cultă. Inserţia liricului sau a psihologicului reliefează acţiunea propriu-zisă sau o motivează: sugestia relaţiei eroului cu fata împăratului Roş (*Povestea lui Harap-Alb*); evocarea calităţilor morale ale tânărului prin dialogul cu şahul (*Abu-Hassan* de I. L. Caragiale).

Perspectiva narativă

• *Perspectiva narativă* denumeşte raportul dintre vocea narativă şi evenimentele descrise: a) *auctorială* (descrierea evenimentelor din perspectiva naratorului obiectiv, omniscient şi omniprezent; relatarea se face la persoana a III-a); b) *actorială* (evenimentele sunt descrise din perspectiva personajului narator, subiectiv; relatarea se face la persoana I).

• În basmele populare, *perspectiva narativă* aparţine, în ansamblu, povestitorului popular, care se adresează direct celor ce îl ascultă. Ca autor cult, povestitorul Creangă se implică în naraţiune, prin: a) viziune dramaturgică (detalii de decor, scenariu, costume); b) participare afectivă şi comentariu moralizator; c) diversitatea formelor comicului (umor, ironie).

• **Scena**. Naraţiunea se desfăşoară liniar, printr-o înlănţuire gradată a momentelor semnificative. Fiecare dintre aceste momente ale subiectului este reprezentat de câte o scenă semnificativă. *Scena* este constituită dintr-o serie de întâmplări interesante care antrenează unul sau mai multe personaje în acelaşi spaţiu şi timp de acţiune (**moment narativ**).

Autor şi narator

Autorul. Conceptul denumeşte persoana reală care creează o operă, fiind posesorul experienţelor necesare actului creativ. Autorul nu trebuie confundat cu *vocea narativă* (care spune povestea), acesta fiind reprezentat în opera literară epică prin termenul de *narator*.

Naratorul (lat. *narrator* = „povestitor"). Desemnează vocea care spune povestea; se interpune între autor şi acţiunea pe care o creează în operă. Naratorul îşi asumă o perspectivă, o atitudine faţă de evenimentele în desfăşurare; îşi schimbă atitudinea în funcţie de intenţia auctorială. Este o proiecţie a conştiinţei scriitorului.

În funcţie de gradul implicării în evenimentele povestite, naratorul este:

a) **obiectiv,** neimplicat în evenimente; omniscient şi omniprezent; povesteşte, în mod obişnuit, la persoana a III-a; prezent, de obicei, în operele literare tradiţionale sau în romanul modern obiectiv;

b) **subiectiv,** fiind, în acelaşi timp, şi personaj; povesteşte evenimentele la persoana I (naratorul din romanul modern).

• *Autorul* are viziunea de ansamblu (concepe mesajul), alege tehnicile narative şi le asociază, aflându-se în operele tradiţionale „dincolo" de text.

• *Naratorul* înregistrează întâmplările într-un discurs narativ (povestirea propriu-zisă).

Narator şi cititor

1. Evidenţiaţi prin ce elemente lexicale, morfologice, sintactice este sugerată comunicarea povestitor-cititor în enunţurile următoare:

a) *„Dar iar mă întorc şi zic: mai ştii cum vine vreme?"*

b) *„Ce-mi pasă mie? Eu sunt dator să spun povestea şi vă rog s-o ascultaţi!"*

2. Redactaţi un text, de maximum două pagini, în care să utilizaţi cel puţin cinci elemente de „complicitate" a autorului cu un eventual cititor/ascultător.

Real şi fabulos; natural şi supranatural

1. Referindu-se la „amestecul de realism şi fabulos" din *Povestea lui Harap-Alb*, G. Călinescu observa următoarele:

„În plin fabulos dăm de scene de un realism bufon. Gerilă, Ochilă şi celelalte fiinţe monstruoase de basm, intrate în casa de fier înfierbântată a împăratului Roş, se ceartă întocmai ca dascălii în gazdă la ciubotariul din Fălticeni sau ca Smaranda cu copiii şi cu bărbatul..."

Selectaţi, din *Povestea lui Harap-Alb,* şi alte scene aparţinând, simultan, realului şi fabulosului.

2. Comentaţi înfruntările personajelor din basme cu zmeii, cu Muma Pădurii sau cu alte elemente fantastice, pe de o parte, şi cele cu vieţuitoarele ce dovedesc puteri neobişnuite (ursul, corbul, turturica), pe de altă parte, pentru a preciza care dintre aceste confruntări sunt în măsură să releve mai sugestiv eroismul şi bravura eroului.

Elemente de filosofie folclorică românească

1. *„Împărat într-o altă ţară, mai îndepărtată"*, împăratul Verde îi cere fratelui său să-i trimită pe cel mai „destoinic" dintre fiii săi, pentru a-l desemna urmaş la tron.

Spre deosebire de ceilalţi doi fraţi, mezinul porneşte spre împărăţia unchiului său. Pe lângă bani, arme, „carte" şi un cal ce mănâncă jăratic, el mai primeşte de la tatăl său şi un sfat, al cărui înţeles îi rămâne multă vreme ascuns: „*... în călătoria ta ai să ai trebuinţă şi de răi şi de buni, dar să te fereşti de omul roş, iar mai ales de cel spân, cât îi puté; să n-ai de-a face cu dânşii că sunt foarte şugubeţi.*"

Precizaţi ce trăsături reale ale „omului roş" şi ale omului spân sunt sugerate, în egală măsură, prin sfatul părintesc.

2. Naiv şi fără experienţă, eroul basmului se supune îndemnului dat de Spân şi intră în fântână, de unde va ieşi cu o altă identitate, fiind numit Harap-Alb. Explicaţi sensul simbolic al acestui nou nume al fiului de împărat.

Arta narațiunii în basmul lui Ion Creangă

În toate poveştile şi basmele sale, Creangă porneşte de la modelele populare, preluând subiectul, conflictul, momentele narative tipice şi personajele. Arta şi fantezia scriitorului se manifestă însă în îmbinarea acestor elemente într-o nouă structură, care îndepărtează opera de modelul popular. Creangă scoate în prim-plan trăirile sufleteşti ale personajelor prin intermediul limbajului. Cuvintele sunt însoţite de gesturi, mişcări şi detalii sugestive, ce dezvăluie stările emoţionale şi fixează trăsăturile morale. Frazele rostite de crai, după ce primii doi feciori se întorc ruşinaţi acasă, dezvăluie amărăciunea unui părinte, dezamăgit că toţi copiii săi sunt nevolnici. Cuvintele lui Gerilă, în casa de aramă, reliefează structura caracterială a unui uriaş blând, dar aprig la mânie: „*Apoi nu mă faceţi din cal măgar, că vă veţi găsi mantaua cu mine...*". Vorbele calului au un aspect moralizator mai pronunţat. Se vede bine că el ştie mai multe despre Spân, dar lasă faptele să se deruleze aşa cum sunt orânduite de destin, pentru că ele au un anumit rost. În cuprinsul naraţiunii, Creangă introduce câteva precepte ale eticii populare:

a) Omul trebuie să aibă cultul muncii. Văzut din această perspectivă, Harap-Alb se caracterizează prin hărnicie şi toate întâmplările prin care trece eroul sugerează cunoaşterea amănunţită a unor vechi îndeletniciri: vânătoarea, albinăritul, cultura livezilor şi a grădinilor, creşterea cailor.

b) Succesul în viaţă depinde în mare măsură de valorificarea experienţei generaţiei vârstnice (sfaturile craiului, poveţele Sfântei Duminici).

Teatralitatea. „Lumea ca spectacol". Originalitatea lui Creangă se caracterizează şi prin dinamismul acţiunii şi puterea de sugestie a vieţii. Scriitorul elimină explicaţiile inutile existente în modelul popular şi dezvoltă întâmplările şi evenimentele prin intermediul dialogului. Privirea prozatorului reţine elementele ce individualizează cadrul social sau natural, iar auzul său percepe cu exactitate schimbul de cuvinte. *Dialogul* constituie modul de existenţă al personajelor, contribuie la caracterizarea şi individualizarea tipologiei.

Naraţiunea lui Creangă devine un adevărat *dialog scenic*. În cazul lui Creangă, observă G. Călinescu, „avem de-a face cu compuneri de ordin dramatic", povestirea fiind înrudită cu scenariul, cu teatralitatea, cu spectacolul. „Aceste personaje sunt jucate de povestitor... Nici Creangă, nici Caragiale şi nici povestitorii în general nu sunt autori epici, cum se crede de obicei, ci *autori dramatici*. Cu toate deosebirile, povestitorul Creangă e tot atât de dramatic cât Caragiale, cel predestinat teatrului." (Paul Zarifopol)

Umorul. „Cultura populară a râsului". „Spectacolul rostirii". În *Povestea lui Harap-Alb*, umorul este „una dintre formele de manifestare a categoriei estetice a comicului, care se caracterizează prin relevarea îngăduitoare a laturilor amuzante, vesele, incompatibile între ele, ale fenomenelor sau ale situaţiilor". (Gh. I. Tohăneanu)

Creaţia lui Creangă a fost concepută pentru a produce veselie, bună dispoziţie, pentru a exprima vitalitatea umană. Hiperbolizarea celor cinci personaje „monstruoase" se constituie din detalii umoristice. Acest „spectacol vesel" devine o „jovialitate dezlănţuită, un spectacol al cuvintelor", al „zicerii", o continuă provocare a râsului prin rostire. „Torentul de citate, expresii, proverbe, zicători, pline de duh, atestă tocmai tradiţia veche, înţelepciunea populară."

(Iorgu Iordan)

În afara modalităţilor şi mijloacelor menite să exprime o anumită atitudine satirică şi umoristică, temperamentului tumultos al lui Creangă îi corespund forme ale grotescului, cu aglomerarea de fapte şi caracteristici ale personajelor, de la proporţiile gigantice până la dimensiunile fantasticului şi ale absurdului.

Simboluri şi motive

• **Podul** la capătul căruia feciorii craiului se înfruntă cu ursul constituie un complex „mitologic" (Mircea Eliade), alcătuit din două elemente esenţiale: a) cândva, demult, „*illo tempore*", în vremurile paradisiace ale omenirii, exista o punte care lega Pământul de Cer şi pe care se putea trece fără greutate dintr-o parte în alta, pentru că nu exista moarte; b) după întreruperea comunicării lesnicioase dintre Pământ şi Cer, nu s-a mai trecut puntea decât în minte, adică „în moarte sau extaz".

Semnificaţii simbolice

1. Naraţiunea *Povestea lui Harap-Alb* cuprinde o bogată simbolistică şi „o suită de motive care îi asigură amplitudinea".

Identificaţi în structura basmului lui Ion Creangă, episoade din care să rezulte că acţiunile eroului sunt legate de trecerea unui pod. Ce semnificaţie simbolică acordaţi prezenţei motivului *podului* în *Povestea lui Harap-Alb*?

2. Demonstraţi, în acest context, ce rol ocupă celelalte simboluri şi motive în desfăşurarea aventurii lui Harap-Alb.

• **Castelul** întruchipează siguranţa, ordinea omenească, ocrotirea în faţa primejdiilor: „Este un simbol al protecţiei. (...) Ceea ce se află înlăuntrul său este despărţit de restul lumii, capătă un aspect îndepărtat, pe cât de greu de atins, pe atât de râvnit. (...) Este socotit a fi adăpostul unei puteri misterioase şi imperceptibile, castelele apar împădurite şi în munţii vrăjiţi...” (Jean Chevalier, Alain Gheerbrant)

• **Pădurea** simbolizează tărâmul locuit de forţele răului. „Spaţiul simbolic al rătăcirii.” (Livius Ciocârlie)

• **Alte motive:** motivul împăratului fără urmaşi; motivul probelor depăşite; motivul dorinţei împlinite; motivul reîntoarcerii la condiţia umană; motivul animalului năzdrăvan; motivul hainelor şi armelor din tinereţe ale împăratului.

Călătoria labirintică

• **Labirintul** reprezintă, printre alte vechi semnificaţii, *drumul spre iniţiere*.

„Pe plan psihologic, labirintul reprezintă căutarea centrului spiritual, a credinţei, această căutare fiind legată de rătăciri şi pericole. Ieşirea din labirint e simbolul unei învieri spirituale”. (Ivan Evseev)

• Drumul feciorului de crai către împărăţia lui Verde-împărat reprezintă un *scenariu al maturizării*, realizat printr-o călătorie spre moarte şi înviere rituală, după ce individul trece proba iniţierii (*Bildungsroman*).

• **Fântâna**. Simbol al labirintului întunecat.

• „Basmul este o operă de creaţie literară [...], o oglindire [...] a vieţii în moduri fabuloase. [...] e un gen vast, depăşind cu mult romanul, fiind mitologie, etică, ştiinţă, observaţie, morală etc. Caracteristica lui este că eroii nu sunt numai oameni, ci şi anume fiinţe himerice, animale. Şi fabulele vorbesc despre animale, dar acestea sunt simple măşti, pentru felurite tipuri de indivizi. Fiinţele neomeneşti din basm au psihologia şi sociologia lor misterioasă. Ele comunică cu omul, dar nu sunt oameni. Când dintr-o naraţiune lipsesc aceşti eroi himerici, n-avem de a face cu un basm.”

(G. Călinescu, *Estetica basmului*)

Drumul spre iniţiere

1. Ce înţelesuri acordaţi prezenţei pădurii în călătoria pe care o are de făcut mezinul craiului? Aveţi în vedere şi posibila aluzie la mitul Ariadnei.

2. *Povestea lui Harap-Alb* ni se înfăţişează ca o naraţiune obiectivă, dominant epică, în care accentul cade pe întâmplările eroului. Basmul lui Ion Creangă aparţine ciclului omului viteaz, în care eroul este supus, în procesul său de formare, unor serii nesfârşite de aventuri şi probe. Demonstraţi caracterul acestei naraţiuni de *bildungsroman* – „roman” al iniţierii.

3. Enumeraţi oral asemănările şi deosebirile posibile dintre eroul din basmul lui Ion Creangă, ajutat mereu să izbândească, şi un tânăr obişnuit, harnic şi omenos, ce se maturizează ca eroul din basm prin aventurile pe care le trăieşte.

Conflictul dintre individ şi destin

1. Harap-Alb însuşi este conştient că nu poate evita ceea ce îi fusese predestinat. După ce ia capul cerbului, în drum spre împăratul Verde, mulţi crai vroiau să-i dea bani, şi fetele, şi împărăţia pe capul cerbului, dar el refuză, ducându-l Spânului.

Delimitaţi şi comentaţi secvenţa semnificativă pentru modul în care se încheie conflictul dintre individ şi destin.

2. Plecat spre împărăţia împăratului Verde, Harap-Alb nu bănuia ce întorsătură va lua destinul său. Sfânta Duminică îi spune la un moment dat că: „*aşa trebuia să se întâmple*”.

Descoperiţi în textul literar *Povestea lui Harap-Alb* şi alte împrejurări care să ilustreze ideea că tânărul fecior de crai este supus unui destin neprielnic.

Construcţia discursului narativ
Naraţiunea prin înlănţuirea scenelor

1. Comentaţi cel puţin două scene din *Povestea lui Harap-Alb* de Ion Creangă (*scena trecerii podului la plecarea în călătorie; scena sălăţilor din Grădina Ursului* ş.a.)

2. Detaşaţi din text fragmentul pe care îl puteţi considera „ritualul jurământului”.

3. Descrieţi scena în care Harap-Alb simte primele semne ale atracţiei faţă de fata împăratului Roş.

4. Identificaţi episodul demascării eroului negativ, indicând elementele care participă la restabilirea echilibrului firesc.

ORALITATEA. O particularitate evidentă a artei narative a lui Ion Creangă constă în **tehnica orală** a povestirii. Exprimarea este vie şi autentică, fraza, bogată în verbe, devine puternic evocatoare. „Pentru a ilustra oralitatea lui Creangă, analizei i se impun mai întâi formele graiului viu (...). Rabelais este, de altfel, scriitorul străin asemănător mai mult cu Creangă, nu numai prin fabulaţia enormă care face din Oşlobanu, din Gerilă, din Păsări-Lăţi-Lungilă tipuri înrudite cu Gargantua şi Pantagruel, dar şi prin oralitatea stilului, care-l determină şi pe el, pe Rabelais, să folosească larg zicerile tipice ale poporului, să cultive onomatopeea şi asonanţa şi să se lase în voia unor adevărate orgii de cuvinte." (G. Călinescu)

• **Oralitatea** devine, în acest context, componenta stilistică fundamentală a prozei lui Creangă. „Acestui scop suprem îi sunt subsumate cele mai multe dintre procedeele artei sale. Comunicarea cititorului cu marele humuleştean beneficiază, prin aceasta, de un spor de autenticitate, în stare să creeze iluzia unui colocviu intim, dincolo de vreme." (Gh. I. Tohăneanu)

Ilustrație de Roni Noel

Elemente de limbă şi stil

1. Demonstraţi caracterul de operă monologică al prozei lui Ion Creangă, având în vedere textul de mai jos. Desprindeţi elementele menite să-l caracterizeze pe vorbitor şi să ilustreze oralitatea şi, în general, expresivitatea comunicării:

„*— Ce să mai zic, nepoate?! răspunse împăratul uimit. Ia, să am eu o slugă aşa de vrednică şi de credincioasă ca Harap-Alb, aş pune-o la masă cu mine, că mult preţuieşte omul acesta!*

— Ba să-şi puie pofta-n cui! răspunse Spânu cu glas răutăcios. Asta n-aş face-o eu de-ar mai fi el pe cât este; doar nu-i frate cu mama să-l pun în capul cinstei! Eu ştiu, moşule, că sluga-i slugă şi stăpânu-i stăpân; s-a mântuit vorba. Na, na, na, d-apoi pentru vrednicia lui mi l-a dat tata, căci altfel de ce l-aş fi luat cu mine. Hei, hei! Nu ştiţi d-voastră ce poama dracului e Harap-Alb aista. (...) Numai eu îi vin de hac. Vorba ceea: «Frica păzeşte bostănăria.» Alt stăpân în locul meu nu mai face brânză cu Harap-Alb, cât îi lumea şi pământul. Ce te potriveşti, moşule?"

2. Observaţi, în textul dat, utilizarea exclamaţiei şi a interjecţiei spre a întări impresia de spontaneitate. Transcrieţi câte două interjecţii, exclamaţii, vocative şi interogaţii, evidenţiind rolul acestora în exprimarea unor gânduri şi a unor stări sufleteşti.

3. Argumentaţi rolul dialogului în caracterizarea şi individualizarea personajelor.

4. Identificaţi, în textul literar *Povestea lui Harap-Alb*, câte două exemple de repetiţii, construcţii eliptice, comparaţii şi expresii populare.

5. S-a constatat prezenţa în opera literară a lui Ion Creangă a unui mare număr de zicale şi proverbe populare sau create în spiritul acestora. Selectaţi din *Povestea lui Harap-Alb* cel puţin câte două proverbe şi zicători.

6. Identificaţi figura de stil folosită pentru a construi portretul personajului Gerilă.

7. Comentaţi secvenţa referitoare la veveriţe, din descrierea lui Gerilă, insistând asupra figurii de stil obţinute prin alăturarea a doi termeni opuşi: „*Mă rog, foc de ger era...*"

Fişier bibliografic

Vl. Streinu, ***Ion Creangă***, Ed. Albatros, Bucureşti, 1971; G. Călinescu, ***Ion Creangă — Viaţa şi opera***, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1973; P. Constantinescu, ***Scrieri II***, EPL, Bucureşti, 1967; T. Vianu, ***Arta prozatorilor români***, Ed. Minerva, Bucureşti, 1981; T. Vianu, ***Scrieri 2***, Ed. Minerva, Bucureşti, 1972; V. Lovinescu, ***Creangă şi Creanga de Aur***, Ed. Rosmarin, Bucureşti, 1996; I. Holban, ***Ion Creangă — spaţiul memoriei***, Ed. Junimea, Iaşi, 1984, P. Cornea, ***Itinerar printre clasici***, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1984; M. Apostolescu, ***Ion Creangă între marii povestitori ai lumii***, Ed. Minerva, Bucureşti, 1978; P. Poantă, ***Radiografii***, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1978; Roger Caillois, ***În inima fantasticului***, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1971; Tzvetan Todorov, ***Introducere în literatura fantastică***, Ed. Univers, Bucureşti, 1973; Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, ***Dicţionar de simboluri***, vol. I–III, Ed. Artemis, Bucureşti, 2001.